

Gramofonske plošče – vez med ljudskim in komercialnim

DRAGO KUNEJ*

IZVLEČEK

Prispevek se osredotoča na popularizacijo in komercializacijo ljudske glasbe s pomočjo zgodnjih gramofonskih plošč in hkrati opazuje vpliv posnetkov ljudske glasbe na uspeh razvijajoče se glasbene industrije. Gramofonska podjetja so se namreč že zgodaj zavedala, da so za dobro prodajo gramofonov in plošč potrebni posnetki lokalne glasbe, ki je kupcem domača in s katero se lahko identificirajo, zato so na plošče pogosto uvrščali glasbo, ki je izhajala iz ljudske tradicije in se je prilagajala spremenjenim okoliščinam posredovanja ter danim tehničnim in komercialnim zahtevam novega medija.

KLJUČNE BESEDE

gramofonske plošče, glasbena industrija, ljudska glasba, popularizacija in komercializacija glasbe, slovenski zvočni posnetki

ABSTRACT

This article focuses on the popularization and commercialization of traditional music through early gramophone records and also comments on the influence of recorded traditional music on the success of the evolving music industry. Gramophone companies realized from very early on that in order to sell gramophones and records they needed to offer local music to consumers; this music was familiar to them and they could easily identify with it. The records therefore often contain recorded music that originated in folk tradition and that was adapted to the new dissemination process and to the technical and commercial requirements of the new medium.

KEYWORDS

gramophone records, music industry, traditional music, popularization and commercialization of music, Slovenian sound recordings

Uvod

Prvi posnetki slovenske (ljudske) glasbe na gramofonskih ploščah so nastali že kmalu po uveljavitvi te nove tehnologije na svetovnem tržišču.¹ Gramofonska

---

* Dr. Drago Kunej, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, e-pošta: Drago.Kunej@zrc-sazu.si

¹ Nova tehnologija snemanja in reprodukcije zvoka s pomočjo gramofona se je na tržišču

podjetja so se namreč že zgodaj zavedala, da glasba »ni mednarodni jezik«² in da so za dobro prodajo gramofonov in plošč potrebni posnetki lokalne glasbe, ki je kupcem domača in s katero se lahko mnogi identificirajo. Zato so na plošče pogosto uvrščala glasbo, ki je izhajala iz ljudske tradicije in ki so jo zaradi spremenjenih okoliščin posredovanja in razširjanja prilagodili danim tehničnim in komercialnim zahtevam novega medija.

Pojavu in razvoju glasbene industrije so vse od začetka botrovali različni komercialni razlogi, saj zgodnje obdobje razvoja zapisovanja in predvajanja zvoka ter s tem povezane glasbene industrije zaznamuje predvsem boj za patente in prevlado na trgu. Že Thomas Alva Edison, ki mu je kot prvemu uspelo posneti in nato zapisani zvok tudi predvajati, je svojo napravo, fonograf, leta 1878 takoj patentiral in ta izum s tem zaščitil. Zato se je moral Emile Berliner pri izdelavi gramofona okoli leta 1888 lotiti zapisa zvoka drugače in se tako izogniti obstoječim patentom. Namesto valjev, na katere so s fonografom zapisovali zvok, se je odločil za ploščo kot nosilni medij in uporabil bočni (lateralni) zapis zvoka v brazdi, ki je bil drugačen od globinskega (vertikalnega) zapisa pri Edisonvih fonografih. Obe pomembni značilnosti, ki ločita gramofon od fonografa, sta pozneje odločilno pripomogli k prevladi gramofonov in plošč na tržišču. Gramofoni so bili namreč zaradi drugačnega zapisa zvoka veliko preprostejši kot fonografi in so jih lahko zato izdelovali in prodajali za nižjo ceno; poleg tega je bilo tiskanje in razmnoževanje plošč veliko cenejše od razmnoževanja valjev. Berliner je kmalu prodal licenco procesa množične izdelave plošč tudi drugim podjetjem, ki so komercialno izdelovale plošče in s tem se je lahko začela množična proizvodnja plošč in razvila glasbena industrija.

Čeprav so številni slovenski izvajalci v svoj repertoar zgodnjih gramofonskih posnetkov pogosto uvrščali ljudsko glasbo, do nedavnega ti posnetki niso vzbudili posebne pozornosti med raziskovalci. Morda zato, ker se v posnetkih pogosto odraža kompleksen pristop k izboru izvajalcev in posnetega repertoarja, v katerem odsevajo tako tehnične in zgodovinske možnosti gramofonske industrije kakor tudi komercialne usmeritve gramofonskih podjetij in zakonitosti trga. Zato je v članku poudarjen vidik popularizacije in komercializacije ljudske glasbe s pomočjo gramofonskih plošč v okviru dvostranskega medsebojnega odnosa: vpliv industrije gramofonskih plošč na popularizacijo in

---

pojavi konec 19. stoletja in je zaradi tehnološke preprostosti, nizke cene in možnosti množične produkcije gramofonskih plošč kmalu popolnoma prevladala na tržišču. S tem so nastali tudi pogoji za začetek množične proizvodnje zvočnih posnetkov, pri čemer so prevladovali predvsem tisti s posneto glasbo, kar je kmalu močno vplivalo na izvajanje in poslušanje glasbe.

² Primerjaj Gronow, *The World's Greatest Sound Archive*, str. 37.

komercializacijo ljudske glasbe in, nasprotno, prispevek posnetkov ljudske glasbe k uspehu razvijajoče se glasbene industrije.

Metodološko temelji članek na analizi različnih virov. Temeljni vir je gradivo Digitalne zbirke gramofonskih plošč (GNI DZGP) na Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU. Zbirka je nastala na podlagi raziskovanja in zbiranja gradiva v okviru projekta Zvočno gradivo gramofonskih plošč kot vir etnomuzikoloških in folklorističnih raziskav (2009–2012) in vsebuje zvočno in slikovno gradivo (labele) plošč ter številne metapodatke. Vsebinsko GNI DZGP dopolnjujejo diskografije oz. popisi plošč; za slovenske posnetke podjetja Gramophone Co. so pomembni predvsem popisi plošč, ki jih je naredil Alan Kelly,³ za posnetke slovenskih izseljencev v ZDA pa obsežna diskografija Richarda Spottswooda *Ethnic Music on Records: A Discography of Ethnic Recordings Produced in the United States, 1893 to 1942*. Podatke nadgrajujejo in dopolnjujejo ohranjeni prodajni katalogi plošč gramofonskih podjetij in slovenskih prodajalcev (npr. Columbia, Victor, Rasberger). Pomemben vir pri opazovanju medijske reprezentacije trženja gramofonskih plošč in posnete glasbe predstavlja analiza časopisnih oglasov in člankov, ki se v prispevku opira predvsem na osrednja slovenska časopisa obravnavanega obdobja: *Slovenec* in *Slovenski narod*.

Tudi Slovenci smo začeli snemati gramofonske plošče

Slovenci smo bili že zgodaj seznanjeni z novo tehnologijo snemanja in reprodukcije zvoka, ki se je pojavila v svetu, kar dokazujejo tudi različni časopisni članki. Tako je Alfons Oblak že leta 1890 objavil v časopisu *Dolenjske novice* podlistek, ki je nastal na podlagi svetovne razstave v Parizu leta 1889 in v katerem je na kratko opisal delovanje in zgodovino dotedanjih naprav za zapisovanje zvoka ter dodal razmišljanje o mnogih možnostih, ki jih prinaša ta nova tehnična pridobitev. Med drugim je zapisal:

Ni potreba "Dol. Nov." posebno naglašati velikansko važnost, bodočnost in premembe, katere bode ta priprava za ohranjenje in ponavljanje glasu po vesoljnem svetu prouzročila, naj bode danes le omenjeno, da bode mogoče s to pripravo poznejšim rodovom v prvotnem glasu slušati pogovore, predavanja in petje svojih pradedov; da je le še vprašanje časa, ko se bode rabil fonograf pri sodnji, se pevci v raznih glasovih s fonografom poučevali, ko se bodejo predavanja umetnikov, učenjakov in učiteljev na višjih, srednjih in družih šolah le fonografovala in si bode tako vsakdo lahko strokovni pouk v svoji sobi brez vsacega učitelja, tako tudi višjo šolo z predavanji ustanovil; poučna,

³ Kelly, *Gramophone Company Matrix Series*.

zgodovinska, verska, zabavna ali smešna predavanja, petje, pridige, godbo posameznih ali skupnih instrumentov itd. v svoji sobi brez ljudi in priprav z malim fonografom v pouk in kratek čas poljubnokrat privoščil. Le vprašanje časa je še, ko bode fonograf otroke govoriti in moliti učil; ko bode v oddaljenih podružnicah fonograf na prižnici g. duhovnika, na koru pa organista in pevec verlo namestoval, na koncertih, v gledališčih in pri plesu godce, v družbi pa šaljivce namestoval, g. dijakom spise in nauke iz knjig toliko časa in tolikokrat ponavljal, da se bodejo za v šolo na pamet priučili itd. itd. itd.⁴

Iz opombe uredništva, ki je sledila članku, je razvidno, da je želel trgovec Oblak postati glavni zastopnik in prodajalec »prvih gramofonov« v tem delu Avstro-Ogrske. Iz velikopoteznega načrta najverjetneje ni bilo nič, saj v časopisih ni bilo mogoče zaslediti nadaljnjih oglasov Alfonsa Oblaka o ponudbi in prodaji gramofonov.

Na prelomu stoletja, ko so se začeli gramofoni in gramofonske plošče uveljavljati na svetovnem tržišču, so se tudi pri nas o tem začele pojavljati pogostejše časopisne novice. Predvsem so poročale o predavanjih in predstavitvah delovanja gramofona ter poslušanju gramofonskih plošč na različnih javnih prireditvah. V tem obdobju so verjetno nastali tudi prvi posnetki slovenske glasbe na gramofonskih ploščah, saj so najstarejši ohranjeni slovenski posnetki iz leta 1902, posneti na Dunaju, ko je znameniti slovenski operni pevec Franc Pogačnik – Naval za podjetje Gramophone Company posnel dve slovenski pesmi: *Pred durmi* in *Ljubici*. Obe pesmi sta izšli na enostranskih ploščah, ki so se takrat še tiskale, naslova sta prevedena tudi v nemščino, pesmi pa sta označeni kot »slovenski tradicionalni«, čeprav gre najverjetneje za avtorski pesmi, ki temeljita na ljudskem gradivu. Te posnetke so zelo kmalu slišali tudi na Slovenskem, saj lahko preberemo med dnevnimi novicami v časopisu *Slovenec*: »Lepe komade smo slišali iz gramofona, med katerimi je najlepše donel solospjev našega rojaka – pevca Naval«. ⁵ Plošči sta bili na prodaj tudi v Ljubljani, kar dokazuje oglas v časopisu *Slovenski narod*, v katerem urarski mojster Rudolf Weber v svoji prodajalni poleg gramofonov ponuja »Plošče iz trdega gumija v veliki izberi, tudi slovenske, ki jih je pel c. kr. dvorni operni pevec Fran Naval-Pogačnik«. ⁶ Vendar prvih slovenskih posnetkov v oglasu ni izpostavljal; še več, kmalu jih celo nehal oglaševati.

Pozneje so tudi drugi slovenski in tuji izvajalci priložnostno posneli še nekaj slovenskih pesmi. Iz časopisnih oglasov lahko izvemo, da so se vsaj nekateri od teh posnetkov prodajali na slovenskem tržišču, a verjetno ne množično, saj se niso pogosto niti sistematično tržili. Tako je npr. v jeseni leta 1905 Rudolf

⁴ Oblak, Fonograf, grafon in gramofon, str. 138–139.

⁵ Večer šentpeterskih podružnic družbe sv. Cirila in Metoda, *Slovenec*, 7. 3. 1902, str. 3.

⁶ Govori, poje in se smeje v vseh jezikih, *Slovenski narod*, 2. 7. 1902, str. 6.

Weber ponovno začel oglaševati slovenske gramofonske plošče, pri čemer jih je tokrat v svojem oglasu močno izpostavil in jih označil kot posebno novost. V časopisu *Slovenski narod* se je tako pojavil njegov oglas z novico: »Novo! Od danes naprej ima slovenske plošče za gramofon, izvrstni pevski posnetki naprodaj [...] urar Rudolf Weber.«⁷ Pri tem je s krepkim tiskom, velikimi črkami in posebnim oblikovanjem poudarjena novica o slovenskih posnetkih. Ta oglas se je v naslednjih dneh še nekajkrat ponovil. Iz nekoliko kasnejšega oglasa pa izvemo tudi naslove slovenskih posnetkov: »moški glasovi: 'Naprej zastava slave' – 'U boj' – 'Slovenske pesmi' – 'Al' me boš kaj rada imela' – 'Zagorski zvonovi' – 'Kje so moje rožice'«. ⁸ Med nove slovenske plošče sta uvrščeni tudi instrumentalni skladbi v izvedbi tamburašev: »Sokolska koračnica – Liepa naša domovina«. Vendar je Weber v letu 1906 prenehal s trgovsko dejavnostjo, zato v drugi polovici 1906 in v letu 1907 ni več njegovih oglasov o prodaji gramofonov in gramofonskih plošč ter omemb slovenskih posnetkov.

Najzgodnejši slovenski gramofonski posnetki so bili narejeni v večjih evropskih prestolnicah, kot so npr. Dunaj, Berlin in Budimpešta, kjer so imela gramofonska podjetja svoje snemalne studie in kamor so povabila izvajalce na snemanja. Takšen način snemanja je bil za podjetje finančno bolj ugoden, saj je bilo praviloma ceneje pripeljati izvajalce v studio, kakor pa razmeroma veliko, težko in nerodno snemalno opremo do izvajalcev. Nekatera podjetja pa so vseeno pogosto izvajala tudi snemanja zunaj snemalnih studiev, saj so tako uspela posneti bolj pester repertoar in raznovrstnejše izvajalce, ki so izhajali iz lokalnega okolja in bili med ljudmi tudi bolj znani in priljubljeni. S tem so si gramofonska podjetja lažje zagotovila lokalno tržišče za prodajo plošč in gramofonov zanje. Zato so snemalci različnih podjetij večkrat pripeljali snemalno opremo v pomembna regijska središča in tam v večjih hotelih ali primernih lokalnih dvoranah pripravili improvizirane snemalne studie. Za naše (širše) geografsko območje so bili takšni kraji predvsem Zagreb, Ljubljana in Beograd. Vodilno podjetje, ki je zelo pogosto snemalo v številnih krajih Evrope in sveta, je bilo Gramophone Co. z glavnim sedežem v Angliji in s številnimi podružnicami v različnih evropskih državah tistega časa.

Pregled časopisnih oglasov in drugih virov pokaže, da se je snemanje, reklamiranje in trženje slovenskih posnetkov na ploščah začelo posamično pojavljati od leta leta 1902 naprej, pogosto in sistematično pa v drugi polovici

⁷ Novo! Od danes naprej, *Slovenski narod*, 28. 10. 1905, str. 10.

⁸ Kupi samo z varstveno znamko »pišoč angel« gramofon, *Slovenski narod*, 9. 11. 1905, str. 6. Iz njegovih oglasov lahko posredno tudi zaključimo, da je Weber kot zastopnik »Nemške deln. družbe za gramofone« dejansko ponudnik gramofonov in plošč podjetja Gramophone Co. oz. nemške podružnice tega podjetja, saj reklamira samo gramofone znamke »pišoč angel«, ki je bila v tistem času zaščitni znak tega podjetja.

leta 1908, ko so se na tržišču pojavile plošče podjetja Gramophone Co. s posnetki iz Ljubljane.

Prelomno leto 1908

Čeprav so slovensko glasbo pred 1. svetovno vojno snemala različna gramofonska podjetja, je za začetek gramofonske industrije na Slovenskem pomembna predvsem dejavnost podjetja Gramophone Co. To podjetje je imelo v prvih letih 20. stoletja monopol nad prodajo gramofonov in plošč v Evropi,⁹ s svojim modelom snemanja in delovanja pa je bilo vzor tudi številnim pozneje delujočim gramofonskim podjetjem.

Podjetje Gramophone Co. se je leta 1907 odločilo, da bo sistematično začelo nastopati na tržišču južnega dela Avstro-Ogrske in Balkana ter je začelo pogosteje snemati v pomembnih regijskih središčih tega geografskega območja. Prvo snemanje v Ljubljani je izvedlo leta 1908,¹⁰ kar je pomenilo začetek novega obdobja snemanja plošč s slovenskim gradivom in njihovega trženja. To leto predstavlja pomembno prelomnico v snemanju slovenskih plošč, saj je spodbudilo številne dejavnosti, povezane s snemanjem in trženjem slovenske glasbe na gramofonskih ploščah, kar je razvidno tudi iz oglasov v takratnih časopisih.¹¹

Iz različnih virov, predvsem iz popisa posnetkov Maxa Hampeja, ki ga je objavil Alan Kelly,¹² oglasov v slovenskih časopisih in ohranjenih prodajnih katalogov, lahko ugotovimo, da je leta 1908 v Ljubljani za podjetje Gramophone Co. snemalo sedem izvajalcev: »Zbor Glasbene Matice v Ljubljani pod vodstvom M. Hubada«, »Slovenska kmetska godba (harmonika)«, »Oddelek zbora Glasbene Matice v Ljubljani pod vodstvom M. Hubada«, »Moški kvartet Glasbene Matice (Matjan, Stegnar, Završan, Šebenik)«, »Ženski dvospev«, »Zbor stolne cerkve v Ljubljani pod vodstvom Antona Foersterja, s harmonijem«, »Godba c. in kr. pešpolka št. 27 – Ljubljana, kapelnik Teodor Christoph (Godba Gramophon-orchestra iz Ljubljane)« in »Josip Povhé, komik slovenskega gledališča v Ljubljani, s spremljanjem orkestra«. Narejenih je

---

⁹ Gronow in Englund, *Inventing Recorded Music*, str. 282.

¹⁰ Posnetke za Gramophone Co. je v Ljubljani leta 1908 naredil njihov snemalec Max Hampe, ki je po številkah matric sodeč začel svoje snemalno potovanje v Budimpešti, nato pa nadaljeval v Zagrebu, Sarajevu, Ljubljani, Shkodërju (Albanija) in Črni gori. Kdaj točno je snemal v Ljubljani, ni znano, vsekakor pa so posnetki nastali pred poletjem 1908, ko so se prvič pojavili v časopisnih oglasih.

¹¹ Več glej Kunej, *Leto 1908 – začetek diskografije slovenske glasbe*.

¹² Kelly, *Gramophone Company Matrix Series*.

bilo skoraj 70 posnetkov, pri čemer je bilo nekaj gradiva očitno namenjena tujemu tržišču, kar je razvidno tako iz naslovov kakor tudi iz katalogskih številke posnetkov.

Plošče s slovenskimi posnetki so bile kmalu dostopne pri nas, kar dokazujejo časopisni oglasi v slovenskih časopisih od julija 1908 naprej. V nekaterih oglasih je naveden celoten spisek slovenskih posnetkov, zato lahko vidimo tudi posneti repertoar posameznih izvajalcev, ki so ga prodajalci ponujali na slovenskem tržišču.¹³ Podjetje Gramophone Co. je vse posnetke iz Ljubljane tržilo z labelo Zonophone, na kateri je ponujalo predvsem plošče nižjega cenovnega razreda.

Prvo snemanje podjetja Gramophone Co. v Ljubljani leta 1908 je pomenilo pomembno prelomnico pri snemanju gramofonskih plošč s slovenskim gradivom tudi zato, ker so vzoru Gramophone Co. kmalu sledila tudi druga gramofonska podjetja. Že konec istega leta so nastali prvi slovenski posnetki podjetja Dacapo iz Berlina, ki so kmalu izšli na istoimenski labeli, v naslednjih letih pa tudi še posnetki drugih podjetij, saj so se iz obdobja pred prvo svetovno vojno ohranile slovenske plošče različnih label; poleg Gramophone Co., Zonophone in Dacapo so med najpogostejšimi še Odeon, Jumbo, Jumbola, Homokord, Favorite, Kalliope, Lyrophon, Parlophon, Pathé in druge. Na podlagi različnih virov lahko zaključimo, da so snemalci nekaterih najpomembnejših evropskih gramofonskih podjetij snemali v Ljubljani; lahko celo večkrat. Številna gramofonska podjetja pa so pogosto povabila slovenske izvajalce tudi v svoje snemalne studie, ki so jih imela v prestolnicah Evrope, in tam posnela slovensko gradivo. Zato ni nenavadno, da po letu 1908 zasledimo številne oglase in vse več trgovcev, ki poleg prodaje gramofonov in gramofonskih igel ponujajo gramofonske plošče s slovenskim gradivom. Pri tem velikokrat sporočajo, da so »ravnokar izšle najnovejše gramofonske plošče« ali da so na zalogi »nove dvostranske slovenske plošče«. Leto 1908 je bilo tako prelomno tudi za oglaševanje in trženje gramofonskih plošč pri nas.

Posnetki slovenskih izseljencev v ZDA

Veliko zgodnjih slovenskih posnetkov na gramofonskih ploščah je nastalo med slovenskimi izseljenci v Združenih državah Amerike. Posneti so bili v obdobju med obema vojnama, ko je prodaja plošč z glasbo priseljencev za gramofonska podjetja pomenila pomembno tržno priložnost. V ZDA je bilo namreč veliko priseljencev, predvsem iz Evrope, in glasbena industrija je v njih videla

¹³ Glej Kunej, Leto 1908 – začetek diskografije slovenske glasbe.

velik potencial za nakup plošč, zato je začela snemati t. i. »etnično glasbo« oz. glasbo za »tujejezične« kupce.¹⁴ Najprej so zanje izdajali posnetke nacionalnih himen in drugih znanih evropskih pesmi, ki so jih posneli ob spremljavi studijskih orkestrov, pozneje pa so se jim pridružili posnetki popularnih in ljudskih pesmi ter instrumentalnih skladb z ljudskimi glasbili. Zato so na presenetljivo veliko ploščah, posnetih v ZDA za tujejezične kupce, posnetki ljudske glasbe.

Zakaj so bili priseljenci dobri kupci in tako pomembno tržišče, razberemo tudi iz sporočila podjetja Columbia iz leta 1914, ki ga je namenilo svojim trgovcem s ploščami:

35 milijonov tujcev, ki jih od rojstne dežele loči od pet do osem tisoč milj in so si v deželi s čudnim jezikom in navadami ustvarili svoj dom, je zelo pozornih na vse, kar ohranja spomin na domovino in kar gradi navidezen most do njihove domače dežele. In ti ljudje so dobesedno lačni zabave. So brez gledališč, razen v enem ali dveh velemestih, s peščico knjig v domačem jeziku, zato je zelo razumljivo, zakaj jih gramofon tako močno privlači in se mu ne morejo upreti. Svojo domačo glasbo, ki jo izvajajo priznani umetniki iz domovine – to preprosto morajo imeti. Ti tujci so zelo patriotski; njihovo izjemno zanimanje za glasbo iz domovine povečuje še želja, da bi tudi njihovi otroci, ki odrasčajo v novi deželi, delili z njimi ljubezen do stare.¹⁵

Slovenski priseljenci v ZDA so bili, podobno kot priseljenci drugih narodov, dobri kupci plošč, zato so večja gramofonska podjetja objavljala kataloge slovenskih plošč v slovenskem jeziku. Že površen pregled slovenskih posnetkov, nastalih v ZDA do začetka druge svetovne vojne, ki so predstavljeni v diskografiji *Ethnic Music on Records*,¹⁶ pokaže, da je bilo v tem obdobju na gramofonskih ploščah skoraj 600 posnetkov slovenske glasbe. Med njimi so predvsem različne priredbe ljudskih pesmi, poleg tega pa kar nekaj plesnih viž, ki izhajajo iz ljudske tradicije, zaigranih na harmoniko ali v manjših instrumentalnih zasedbah. Številni posnetki so bili pozneje ponatisnjeni v Evropi in namenjeni slovenskemu tržišču.¹⁷

¹⁴ S krepitvijo gramofonske industrije v prvih dveh desetletjih 20. stoletja sta vedno bolj naraščala snemanje in prodaja plošč tujejezičnih posnetkov. Tako je npr. v ZDA gramofonsko podjetje Columbia med letoma 1908 in 1923 izdalo okrog 5000 posnetkov domače, pretežno popularne glasbe, hkrati pa tudi okrog 6000 posnetkov tujejezične glasbe, namenjene priselencem (Gronow, *Ethnic Recordings*, str. 5). Tudi vodilno gramofonsko podjetje tujejezičnih plošč v ZDA Victor je večkrat poudarilo, da so »eni najboljših kupcev gramofonskih plošč priseljenci«. Gronow, *Ethnic Recordings*, str. 34.

¹⁵ *Columbia Record*, 12/5 (maj), 1914, str. 10; navedeno po Spottswood, *Commercial Ethnic Recordings in the United States*, str. 55.

¹⁶ Spottswood, *Ethnic Music on Records*, str. 1021–1043.

¹⁷ Primerjaj *Glavni katalog Columbia 1932*; Rasberger, *Seznam slovenskih, hrvatskih, srbskih in internacionalnih gramofonskih plošč*.

O posneti vsebini

Za zgodnja snemanja slovenskih gramofonskih plošč pogosto ne vemo podrobneje, kako so jih pripravili in izvedli ter kdo je izbral izvajalce in njihov repertoar. Pri preučevanju posnetega repertoarja in izbora izvajalcev je zato potrebno upoštevati različne dejavnike, ki so vplivali na izbor. Predvsem je potrebno izpostaviti dejstvo, da so bili gramofoni in plošče tržno blago, cilj gramofonske industrije pa od vsega začetka ustvarjanje dobička in rast proizvodnje.

Tako lahko npr. iz različnih virov in podatkov iz tujine sklepamo, da je podjetje Gramophone Co. skrbno načrtovalo organizacijo svojih aktivnosti in je s pomočjo regionalnih podružnic, ki so pogosto sovpadale z večjimi jezikovnimi območji v Evropi, skrbelo za lokalna snemanja in trženje posnetkov. S tem so si zagotovili stalen dotok novih posnetkov in pestrost izvajalcev, pa tudi številne kupce. Vsaka podružnica je bila odgovorna za komercialne aktivnosti na svojem območju in praviloma je tudi samostojno določala, kateri izvajalci in repertoar so primerni za snemanje, da se bodo plošče dobro prodajale. Na začetku gramofonske industrije, kamor lahko uvrščamo tudi obdobje snemanja v Ljubljani, pa je bila za gramofonska podjetja zelo donosna in pomembna tudi prodaja predvajalnih aparatov; gramofone je bilo namreč veliko lažje prodajati, če so kupci na njih lahko poslušali lokalno priljubljene in atraktivne posnetke. Zato lahko sklepamo, da so gramofonska podjetja želela posneti predvsem uveljavljene in lokalno prepoznavne izvajalce z deli iz njihovega priljubljene repertoarja.¹⁸ Pennanen predvideva, da je imela družba Gramophone Co. jasno zastavljeno snemalno in tržno politiko tudi na geografskem področju Balkana in področju (ali področjih), kjer so bili naseljeni južni Slovani. Na tem nacionalno, politično, kulturno in versko pestrem področju ekonomsko ni bilo smiselno ali celo mogoče v različnih krajih posneti vseh zvrsti glasbe. Po drugi strani pa je bilo mogoče zaradi jezikovnih in glasbenih podobnosti nekatere vrste glasbe tržiti tudi preko nacionalnih meja. Tako so npr. slovenske in hrvaške godbe na pihala pogosto svoj posneti repertoar tržile kupcem obeh narodnosti, zahodne klasične glasbe pa ni imelo smisla snemati lokalno, saj je bilo razmeroma preprosto tržiti tovrstne posnetke iz evropskih prestolnic.

Na izbor izvajalcev in posneti repertoar je v začetku gramofonske industrije močno vplivala tudi snemalna tehnologija, ki je zaradi tehničnih pomanjkljivosti lahko prepričljivo zvočno zapisala predvsem solistične pevske izvedbe, manjše

¹⁸ Primerjaj Gronow in England, *Inventing Recorded Music*, str. 285; Pennanen, *Immortalised on Wax*.

vokalne in inštrumentalne zasedbe ter prirejene zasedbe godb na pihala.¹⁹ Tako je tudi analiza slovenskih zborovskih posnetkov iz tega obdobja pokazala, da se je npr. zbor Glasbene matice na posnetkih pojavljal v okrnjeni obliki, za snemanje je bil, po številu posnetkov sodeč, veliko primernejši kvartet izvajalcev, ki so ga sestavljali člani tega zbora.²⁰

Tudi pri posnetkih slovenskih izseljencev v ZDA je bil izbor izvajalcev in posnetega repertoarja pogosto odvisen od odziva in povpraševanja kupcev. Ti so bili v največji meri slovenski priseljenci z ruralnih območij, ki so s poslušanjem posnetkov želeli ostati povezani s svojo domovino in kulturo. Zato v teh posnetkih ne smemo videti le čiste glasbe, temveč tudi pripomoček, s katerim so si ljudje pričarali spomine na rodni kraj. Z današnjega gledišča so te gramofonske plošče predvsem glasba, a jih lahko razumemo tudi v posebnem kulturnem kontekstu. Podobno navaja Thomas Turino,²¹ da so lahko posnetki glasbe primerljivi s fotografijami, ki jih turisti naredijo na dopustu, da si pozneje lažje prikličejo v spomin dogodke iz preteklosti. V tem kontekstu je torej lahko glasba le pripomoček za obuditev spomina, ni realnost, temveč reprezentacija nečesa drugega. V Ameriki je bila slovenska glasba namreč le ena od t. i. etničnih glasb, posnetih za gramofonske družbe in takšno (etnično opredeljeno) glasbo so pogosto tržili kot spomin na rojstni kraj. Tako je npr. gramofonska družba Victor leta 1925 v slovenskem katalogu uvodoma nagovorila kupce z besedami:

S pomočjo Victor-ja lahko poslušate glasbo svoje domovine in uživate to, kar je bilo najboljšo in najlepšo v deželi, kjer ste se rodili. Oživi se vam spomin iz davnih dni svoje mladosti v oddaljeni deželi. Pesni, ki ste jih popevali, glasbo, po kateri ste plesali[,] vse to vam pojejo ali svirajo najboljši in najbolj priljubljeni umetniki, vaši rojaki.²²

Zato ni nenavadno, da je na zgodnjih gramofonskih posnetkih pogosto posneta glasba, ki izhaja iz ljudske tradicije. Na posnetkih iz Evrope so jo večkrat izvajali operni pevci in igralci ter manjše vokalne zasedbe, ki so imele izkušnje s klasično zahodno glasbo, zato izvajalska estetika in glasbeni aranžma pogosto sledita pravilom zahodne klasične glasbe.²³ Tudi pregled posnete slovenske vokalne glasbe je pokazal, da so na gramofonskih ploščah najpogosteje posnete pesmi, ki so bile v takratnem obdobju splošno prepoznavne

¹⁹ Več glej Kunej, *Fonografje dospel*, str. 209–213; Kunej, *Med kodami skrita zvočna dediščina Slovencev*.

²⁰ Primerjaj Kovačič, *Posnetki vokalnih zasedb Glasbene matice*.

²¹ Turino, *Music as Social Life*, str. 23–24.

²² *Victorjevi Recordi v Slovenščini*, str. 1.

²³ Pennanen v tem vidi pojav neke vrste folklorizma. Pennanen, *Immortalised on Wax*, str. 138.

in so jih pogosto izvajali na različnih kulturnih prireditvah, bile pa so tudi že nepogrešljive v pesmaricah in repertoarjih ljudskih pevcev. Te pesmi so bile razmeroma preproste, zasnovane za manjše število izvajalcev, zato je bilo tudi organizacijsko in tehnično snemanje takšnih pesmi najenostavnejše. Za tržno usmerjenost pa je bilo seveda tudi najprimerneje ponujati že znane in uveljavljene pesmi, torej priljubljene in prepoznavne glasbene vsebine. Tudi ljudskoglasbeni repertoar posnetkov Glasbene matice dokazuje, da se je izvajalcem oziroma odgovornim za izbor repertoarja za snemanje zdela tovrstna glasba najbolj reprezentativna za predstavitev širšemu krogu kupcev, ki naj bi poznali in bili naklonjeni interpretacijam slovenske ljudske glasbe bolj kot stvaritvam umetne glasbe.²⁴

Posebej zanimivi so posnetki slovenskih izseljencev v ZDA, saj pogosto temeljijo na izročilu, ki so ga prinesli iz domovine, in ljudski glasbi. Posneta glasbena dediščina je tako lahko v veliko pomoč pri razumevanju zvočnosti ljudske glasbe tistega časa, še posebej pri interpretaciji ljudske instrumentalne glasbe in plesne dediščine, saj gre za izvajalce, ki so snemali na vrhuncu svojih moči, njihovo izvajanje za gramofonske plošče pa se ujema z dejansko godčevsko prakso, ki je bila namenjena plesu.²⁵

Hkrati pa se je posneto ljudsko izročilo na gramofonskih ploščah izseljencev pričelo prepletati s popularnimi ameriškimi glasbenimi tokovi tistega časa in vpletati značilnosti glasbenega življenja v Ameriki.²⁶ To je še posebej razvidno pri pojavu t. i. polka glasbe. Čeprav so polka glasbo izvajali glasbeniki različnih narodnosti, so k oblikovanju in širjenju te glasbene zvrsti veliko pripomogli prav slovenski izvajalci. Cleveland, glavno središče Slovencev v ZDA, je kmalu postal zibelka polka glasbe, kjer se je razvil posebni *Cleveland*

²⁴ Primerjaj Šivic, Gramofonske plošče z 78 obrati na minuto; Kovačič, Posnetki vokalnih zasedb Glasbene matice.

²⁵ Več glej Kunej (R.), Stare gramofonske plošče kot etnokoreološko gradivo.

²⁶ Zanimivo novost takratnih gramofonskih plošč predstavljajo npr. posnetki slovenskega cerkvenega pevskega zbora Adrija iz Chicaga. Že ob predstavitvi posnetkov leta 1928 vodja zbora prof. Ivan Račič pravi: »To pot se mi, ameriški Slovenci, lahko potrkamo na prsa, da smo napravili nekaj pomembnega, česar ni napravil do sedaj še noben drug narod.« Račič, Nove fonografske plošče, str. 265. Posebnost posnetkov je bila v sodelovanju pevcev in patra Odila Hajnška, ki je kot »izboren ljudski cerkveni govorec, ki mu je na Slovenskem bržčas težko katerega postaviti ob stran« iz posnete vsebine »znal ustvariti močno, včasih naravnost umetniško celoto«. Kuret, Plošče P. Odila, str. 86–87. Pater Odilo je namreč spoznal, da je lahko gramofonska plošča »izvrstno moderno sredstvo«, ki opravlja tudi »idealno misijonsko delo«. Račič, Nove fonografske plošče, str. 265. Tega ni spoznal »le kot prvi Slovenec«, ampak kot »prvi misijonar v Ameriki sploh. Njegove ideje se oprijemajo sedaj Hrvati, Slovaki, Nemci, Italijani [...]«. Kuret, Plošče P. Odila, str. 87. Tako so bile to prve plošče, v katerih je nastopil duhovnik z govorom sakralne vsebine in kjer je bil poustvarjen resničen nabožni dogodek. Več glej Kunej, Gramofon v službi sakralne glasbe.

Style, imenovan tudi *Slovenian Style*. Svoj vrh popularnosti je polka glasba dosegla s slovenskim izvajalcem Frankiejem Yankovicem, ki je v procesu amerikanizacije slovenske glasbe razvil slog, ki ni bil privlačen le za druge etnične skupine, ampak za ljubitelje popularne glasbe nasploh. Izdal je dve plošči z milijonsko naklado, imenovali so ga »ameriški kralj polke«, leta 1986 pa je za svoje dosežke dobil tudi nagrado Grammy, ki so jo tistega leta prvič podelili za tovrstno glasbo.

Sklep

Kot večina aktivnosti v gramofonski industriji je bilo tudi snemanje zgodnjih plošč s slovenskim gradivom povezano predvsem s trgovanjem in dobičkom. O usodi in uspehu posnetkov je odločal predvsem trg. Tisti izvajalci, ki so pri poslušalcih dosegli dober odziv, so pogosteje snemali tudi pozneje in za različna gramofonska podjetja, tržno uspešni posnetki pa so doživeli več ponatisov ter posledično dosegli tudi večji krog poslušalcev in kupcev.

Gramofonska podjetja so se različno lotevala trženja plošč. Čeprav je bil tržni uspeh odvisen od številnih dejavnikov, je k uspehu vsekakor pripomoglo »nagovarjanje kupcev« oz. primerno oglaševanje.²⁷ Najbolj celovito in sistematično so se trženja z ljudskim izročilom povezane glasbe lotila gramofonska podjetja v ZDA, ki so posnetkom, namenjenim priseljencem, za lažjo prepoznavnost na tržišču pogosto namenila posebne serije kataloških števil in jih tržila v posebnih prodajnih katalogih gramofonskih plošč. Poleg tega so jih oglaševali tudi v številnih oglasih lokalnih in tujejezičnih časopisov.

Iz izkušenj raziskovalcev zgodovinskih zvočnih nosilcev in zbiralcev gramofonskih plošč lahko predvidevamo, da se je tistih plošč, ki so se bolje

---

²⁷ Tržen pristop v oglaševanju je razviden že v prvih oglasih slovenskih plošč leta 1908. V časopisu *Slovenski narod* je bilo objavljeno obvestilo, da so pri urarskih mojstrih Francu Zajcu in Milku Krapežu na zalogi plošče »slovenskih skladb in pesmi za zophonone«, v nadaljevanju pa je naštet izbor posnetkov za vsakega izvajalca posebej (*Slovenski narod*, 25. 7. 1908, Zophononi s slovenskimi pesmimi, str. 5). Med izvajalci pa ni navedenega Zbora stolne cerkve iz Ljubljane in njihovega izbora posnetkov, čeprav so tudi ti sodelovali pri snemanju, saj avtor oglasa očitno ni želel v liberalnopolitično usmerjenem časopisu ponujati bralcem posnetkov sakralne vsebine in jih je kot dober trgovec raje izpustil. Povsem drugače pa je trgovec ponudil plošče v časopisu *Slovenec*. Iste dne kot v *Slovenskem narodu* je bila tudi v *Slovencu* prvič objavljena novica, da se pri urarju Fr. P. Zajcu dobijo plošče s slovenskimi posnetki, vendar ni navedenih izvajalcev in (izbora) posnete vsebine. Posebej pa je izpostavljeno, da se »dobijo tudi zbori stolne cerkve Ljubljanske s harmonijem« (*Slovenec*, 25. 7. 1908, Plošče za gramofon s slovenskim besedilom, str. 9), saj se je tokrat avtor želel prilagoditi katoliško usmerjenim bralcem časopisa.

prodajale in so bile zato tudi bolj razširjene med ljudmi, več ohranilo.²⁸ Čeprav se plošč iz snemanj v Ljubljani pred prvo svetovno vojno ni ohranilo ravno veliko, imamo v GNI DZGP kar nekaj digitaliziranih posnetkov in slikovnega gradiva teh plošč, predvsem posnetkov Slovenske kmečke godbe in različnih pevskih zasedb Glasbene matice, ki se navezujejo na ljudsko izročilo. Nekatere od teh posnetkov imamo celo v več izvodih in iz različnih ponatisov. Zato bi lahko zaključili, da so bili ravno ti posnetki s snemanj v Ljubljani najbolj priljubljeni med poslušalci in so se dobro prodajali. Številni od teh posnetkov so v kasnejših letih doživeli ponatise in izdaje na nekaterih drugih labelah, tudi v ZDA, kar lahko ponovno potrди priljubljenost posnetkov med kupci in njihovo tržno uspešnost.

Precej drugače pa je z mnogimi slovenskimi posnetki, ki so nastali v ZDA, saj se jih je veliko ohranilo. Pomemben razlog je verjetno tudi ta, da je večina posnetkov nastala v obdobju med obema vojnama v ZDA, ko je bila gramofonska industrija v razcvetu in se je v splošnem prodalo veliko število posameznih izvodov plošč. Seveda pa je bilo ključnega pomena povpraševanje kupcev, slovenskih priseljencev, po tovrstnih posnetkih in njihov posebni odnos do teh plošč ter intenzivno trženje, ki so ga v ZDA izvajali lokalni prodajalci in gramofonska podjetja.

Vendar ti posnetki priseljencev niso le soustvarjali slovenskega glasbenega prostora v Ameriki, temveč so ustvarjali tudi transnacionalne povezave in celo povratno vplivali na glasbeno okolje v Sloveniji. Številni posnetki so bili namreč ponatisnjeni v Evropi in namenjeni slovenskemu tržišču. Glasba slovenskih izseljencev je bila v desetletjih pred drugo svetovno vojno tako prisotna tudi na Slovenskem, saj v različnih katalogih gramofonskih plošč zasledimo, da so se njihove plošče prodajale tudi na slovenskem tržišču. Mogoče jih je bilo kupiti v nekaterih prodajalnah v Ljubljani, pa tudi v drugih večjih slovenskih mestih. Gramofonske plošče je bilo mogoče poslušati tudi po radijskih valovih, čeprav radijski sprejemniki pred drugo svetovno vojno pri nas še niso bili pogosti. Iz pregleda sporedov Radia Ljubljana v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja lahko ugotovimo, da so gramofonske plošče slovenskih izseljencev redno predvajali, vsaj enkrat tedensko. Zato lahko domnevamo, da so ti posnetki vsaj delno vplivali na ljudskoglasbeno izvajalsko prakso tistega časa na Slovenskem.

Študij posnetega gradiva na starih gramofonskih ploščah nam je zato lahko v veliko pomoč pri interpretaciji ljudske glasbene dediščine, poleg tega pa nam razkriva začetke popularizacije in komercializacije slovenske ljudske glasbe, ki se je močno razmahnila ob podpori novih tehničnih možnosti in s

²⁸ Primerjaj Gronow, *The World's Greatest Sound Archive*, str. 40.

pojavitom gramofonske industrije. Slovenski zvočni posnetki na ploščah imajo tako izjemno kulturno in dokumentarno vrednost, mnogi med njimi pa sodijo tudi med najstarejše zvočne zapise slovenske (ljudske) glasbe. S tem nam omogočajo pomemben uvid v zvočnost preteklega obdobja, nudijo predstavo o nekdanjih priljubljenih glasbenih zvrsteh in posameznih delih in podajajo zvočno sliko glasbe za obdobje, ko drugih zvočnih virov še nimamo. Obenem kažejo prirejanje in popularizacijo ljudskega izročila za različne poslušalce, odpirajo vprašanje komercialnega v ljudski glasbi in njegov vpliv na nadaljnje oblikovanje ljudske glasbene ustvarjalnosti ter oblikovanje popularnega. V povezavi s širšim družbenozgodovinskim dogajanjem pa odsevajo tako individualne odločitve kakor tudi usmeritve in strategije gramofonskih podjetij ter razkrivajo začetke trženja naše posnete glasbe. Tako lahko z današnjega gledišča pritrdimo nekdanjemu mnenju, da »plošča ne le zabava«²⁹ poslušalce in zadovoljuje komercialne želje proizvajalcev, ampak lahko tudi »izredno uspešno služi dobremu namenu«.³⁰

VIRI

Arhivski viri

GNI DZGP – Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, Digitalna zbirka gramofonskih plošč.

Časopisni viri

Govori, poje in se smeje v vseh jezikih. *Slovenski narod*, 35/149, 2. 7. 1902, str. 6.

Kupi samo z varstveno znamko »piščoč angel« gramofon. *Slovenski narod*, 38/257, 9. 11. 1905, str. 6.

Kuret, Niko: Plošče P. Odila. *Ave Maria*, 22 (marec), 1930, str. 86–87.

Novo! Od danes naprej ima slovenske plošče za gramofon Rudolf Weber, urar v Ljubljani. *Slovenski narod*, 38/248, 28. 10. 1905, str. 10.

Oblak, Alfons: Fonograf, grafofon in gramofon. *Dolenjske novice*, 6/18, 15. 9. 1890, str. 137–139.

Plošče za gramofon s slovenskim besedilom. *Slovenec*, 36/169, 25. 7. 1908, str. 9.

Račič, Ivan: Nove fonografske plošče. *Ave Maria*, 20 (september), 1928, str. 265–266.

Večer šentpeterskih podružnic družbe sv. Cirila in Metoda. *Slovenec*, 30/55, 7. 3. 1902, str. 3.

Zonofoni s slovenskimi pesmimi. *Slovenski narod*, 41/171, 25. 7. 1908, str. 5.

Objavljeni viri

Glavni katalog Columbia 1932: Engleski import: Samo električne snimke. Zagreb: Columbia Graphophone Jugoslavensko d. d., 1932.

---

²⁹ Račič, Nove fonografske plošče, str. 265.

³⁰ Prav tam, str. 265.

- Kelly, Alan: *Gramophone Company Matrix Series, Suffix q, r, s: Recorded by Max Hampe, 1904–1916*. MAT107. CD-ROM. Sheffield: Samozaložba, 1995.
- Rasberger, Anton: *Seznam slovenskih, hrvatskih, srbskih in internacijonalnih gramofonskih plošč*. Ljubljana: Centrala za splošno gramofonijo »Gramofon« A. Rasberger [samozaložba], 1930.
- Victorjevi Recordi v Slovenščini = Victor Records in Slovenian*. Camden, New Jersey: Victor Talking Machine Company, 1925.

LITERATURA

- Gronow, Pekka: Ethnic Recordings: An Introduction. *Ethnic Recordings in America: A Neglected Heritage* (ur. Richard Spottswood idr.). Washington D.C.: Library of Congress, 1982, str. 1–49.
- Gronow, Pekka: The World's Greatest Sound Archive: 78 rpm Records as a Source for Musicological Research. *Traditiones*, 43/2, 2014, str. 31–49.
- Gronow, Pekka in Björn Englund: Inventing Recorded Music: The Recorded Repertoire in Scandinavia 1899–1925. *Popular Music*, 26/2, 2007, str. 281–304.
- Kovačič, Mojca: Posnetki vokalnih zasedb Glasbene matice in podoba ljudske pesmi v času prvih gramofonskih snemanj na Slovenskem. *Traditiones*, 43/2, 2014, str. 75–96.
- Kunej, Drago: *Fonograf je došel! Prvi zvočni zapisi slovenske ljudske glasbe*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Kunej, Drago: Gramofon v službi sakralne glasbe. *Muzikološki zbornik*, 46/2, 2014, str. 279–291.
- Kunej, Drago: Leto 1908 – začetek diskografije slovenske glasbe? *Traditiones*, 43/2, 2014, str. 51–73.
- Kunej, Drago: Med kodami skrita zvočna dediščina Slovencev. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 54/1–2, 2014, str. 22–28.
- Kunej, Rebeka: Stare gramofonske plošče kot etnokoreološko gradivo. *Traditiones*, 43/2, 2014, str. 119–136.
- Pennanen, Risto: Immortalised on Wax: Professional Folk Musicians and Their Gramophone Recordings Made in Sarajevo, 1907 and 1908. *Europe and Its Other: Notes on the Balkans* (ur. Božidar Jezernik idr.). Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007, str. 107–148.
- Spottswood, Richard K.: Commercial Ethnic Recordings in the United States. *Ethnic Recordings in America: A Neglected Heritage* (ur. Richard Spottswood idr.). Washington D.C.: Library of Congress, 1982, str. 51–66.
- Spottswood, Richard K.: *Ethnic Music on Records: A Discography of Ethnic Recordings Produced in the United States, 1893 to 1942*. Chicago: University of Illinois Press, 1990.
- Šivic, Urša: Gramofonske plošče z 78 obrati na minuto: Izraz ponarodelosti ali vzrok zanjo? *Traditiones*, 43/2, 2014, str. 155–173.
- Turino, Thomas: *Music as Social Life: The Politics of Participation*. Chicago in London: The University of Chicago Press, 2008.

Gramophone Records: A Link between Tradition and Commercialization

Summary

From the very beginning, the appearance and growth of the music industry was mainly driven by various commercial reasons. The early period of sound recording and reproduction, and the associated growth of the music industry, were predominantly marked by a battle for patents and market dominance.

Slovenians were acquainted with the possibilities offered by recording and sound reproduction early on, as can also be seen from various newspaper articles. Around 1900, when gramophones and gramophone records were gaining worldwide popularity, the first gramophone recordings of Slovenian music were made. These included recordings by the internationally acclaimed Slovenian singer Franc Pogačnik (stage name Naval) in 1902 and later also by other artists. However, these recordings did not attract much attention on the Slovenian market. A significant turning point was the recording sessions of the Gramophone Co. that took place in Ljubljana in 1908. This was during the period when the Gramophone Co. began a systematic strategy to enter the market in the southern part of the Austro-Hungarian Empire and the Balkans. The outcome of this session represents the start of systematic marketing of recorded Slovenian music in Slovenia as well as a significant turning point in producing records with Slovenian material because it set an example that was later followed by other gramophone companies. Many of the early Slovenian gramophone recordings were also made in the United States because Slovenian immigrants represented a good market for such records. As they had done for immigrants from other countries, large record companies produced Slovenian-language catalogues of records by Slovenian performers for Slovenian listeners. In doing so, they were largely counting on immigrants' nostalgia for their homeland and hoping that this would increase record and gramophone sales.

The early Slovenian gramophone recordings frequently include music that originated in folk tradition and that was adapted to the new dissemination process and to the technical and commercial requirements of the new medium. Gramophone companies realized very early on that in order to sell gramophones and records consumers needed to be offered local music, which was familiar to them and that they could easily identify with. The arrangements were fairly simple and were meant for smaller groups, facilitating the organizational and technological aspects of recording.

The experience of researchers of historical sound recordings and collectors of gramophone records makes it possible to surmise that those records

that sold better and were therefore more popular are also easier to find today. Because many preserved Slovenian records contain traditional music, it could be concluded that such records were also favorably received by the buyers and sold well. In the following years, such records were often reissued by various record labels, which can also serve as confirmation of the popularity of these recordings and their market success. Obviously the new dissemination process with gramophone records served as a way to popularize and commercialize traditional music and, vice versa, recordings of such music influenced the success of the evolving music industry.